

Generálna audiencia Benedikta XVI.: Sv. Pavol, apoštol národov

Drahí bratia a sestry, dnes by som rád začal nový cyklus katechéz, ktoré budú venované veľkému apoštolovi sv. Pavlovi. Viete, že jemu je zasvätený tento rok, ktorý sa začal na liturgický sviatok sv. Petra a Pavla 29. júna 2008 a bude trvať do toho istého dňa budúceho roku. Apoštol Pavol, výnimočná a temer nenapodobiteľná, no predsa podnecujúca postava, stojí pred nami ako príklad úplnej oddanosti Pánovi a jeho Cirkvi, ale aj veľkej otvorenosti voči ľuďstvu a jeho kultúram. Preto je správne, že mu vyhradujeme osobitné miesto nielen v našej úcte, ale aj v našom úsilí o pochopenie toho, čo chce povedať aj nám, dnešným kresťanom.

Na našom prvom stretnutí s ním by som sa chcel zamyslieť nad prostredím, v ktorom žil a pôsobil. Zdalo by sa, že nás takáto téma odvedie ďaleko od našej doby, keďže sa musíme vrátiť do sveta pred dvetisíc rokmi. To je však iba zdanlivo a čiastočne pravda, lebo zistíme, že dnešné spoločensko-kultúrne podmienky sa v mnohých stránkach veľmi nelíšia od vtedajších.

Prvý a základný faktor, ktorý treba mať na pamäti, je vzťah medzi prostredím, v ktorom sa Pavol narodil a vyrastal, a celkovou situáciou, do ktorej sa postupne začlenil. Pochádzal z veľmi konkrétnej a vymedzenej, hoci, pravdaže, minoritnej kultúry izraelského národa a jeho tradície. V antickom svete a predovšetkým v rámci Rímskej ríše, ako nám to tvrdia odborníci na túto oblasť, tvorili Židia približne desať percent z celkovej populácie. Tu v Ríme boli potom v polovici 1. storočia v ešte väčšej menšine a predstavovali maximálne tri percentá obyvateľov mesta. Ich viera a štýl života, ako je to ešte i dnes, ich zreteľne odlišovali od okolitého prostredia. To mohlo viesť k dvom postojom: buď to bol výsmech, ktorý mohol skončiť až v netolerantnosti, alebo obdiv, ktorý sa prejavoval v rôznych formách sympatie ako v prípade tzv. bohabojných či prozelytov, teda pohanov, ktorí sa začlenili do synagógy a prijali vieru v Boha Izraela.

Ako konkrétne príklady tohto dvojakého postoja môžeme na jednej strane citovať ostré vyjadrenia takého rečníka, akým bol Cicero, ktorý opovrhoval ich náboženstvom, ba dokonca mestom Jeruzalem (porov. Pro Flacco, 66 – 69), a na druhej strane postoj Nerovej manželky Poppey, ktorú Jozef Flavius spomína ako osobu „sympatizujúcu“ so Židmi (porov. Židovské starožitnosti 20, 195. 252; Vita 16), nehovoriac o tom, že už Iulius Caesar oficiálne priznal Židom osobitné práva, o ktorých nás informuje spomínaný židovský historik Jozef Flavius (porov. tamtiež 17, 200 – 216). Je pravda, že počet Židov žijúcich mimo Izraela, čiže v diaspóre bol oveľa vyšší, než na území, ktoré ostatní nazývali Palestínou. Tak je to napokon i dnes. Preto neprekvapuje, že sám Pavol bol vystavený týmto dvojakým protichodným postojom, o ktorých som hovoril. Jedno je však isté: osobitosť židovskej kultúry a náboženstva pokojne našla svoje miesto i v rámci takej všetko prenikajúcej inštitúcie, akou bola Rímska ríša. Oveľa ťažšia a bolestnejšia bola pozícia skupiny tých Židov a pohanov, ktorí sa s vierou pripojili k osobe Ježiša z Nazareta, a to až do tej miery, že sa sami odlíšili či už od judaizmu, alebo od vládnuceho pohanstva.

Pavlovmu úsiliu v každom prípade napomáhajú dva faktory. Prvým je grécka či skôr helénska kultúra, ktorá sa po Alexandrovi Veľkom stala spoločným kultúrnym dedičstvom, aspoň pokiaľ ide o východné Stredomorie a Stredný východ, i keď v sebe integrovala aj mnohé kultúrne prvky národov, tradične považovaných za barbarské. Istý súveký spisovateľ v tejto súvislosti tvrdil, že Alexander „nariadil, že všetci majú považovať za svoju vlasť celú zem (oikumené)... a Grék sa viac nemá odlišovať od barbara“ (Plutarchos, De Alexandri Magni fortuna aut virtute, §§ 6. 8).

Ďalším faktorom bola politicko-administratívna štruktúra Rímskej ríše, ktorá zaručovala mier a stabilitu od Británie až po južný Egypt, keďže zjednocovala územie dovtedy nevídaných rozmerov. V tomto priestore sa dalo pohybovať dostatočne slobodne a bezpečne, medziiným s využitím mimoriadnej cestnej siete, pričom v každom cieľovom bode bolo možné nájsť základné kultúrne charakteristiky bez ujmy na miestnych hodnotách. To predstavovalo spoločný jednotiaci základ super partes, takže židovský filozof Filón Alexandrijský, súčasník sv. Pavla, pochválil cisára Augusta za to, že „harmonicky spojil všetky primitívne národy... a stal sa tak strážcom mieru“ (Legatio ad Caium, §§ 146 – 147).

Univerzalistická vízia, typická pre osobnosť sv. Pavla - aspoň pokiaľ ide o kresťanského Pavla už po udalosti na ceste do Damasku -, má zaiste svoj počiatkový impulz vo viere v Ježiša Krista, keďže

postava Vzkrieseného presahuje každú čiastkovú redukciu. Pre apoštola Pavla vskutku „už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježišovi“ (Gal 3, 28). Napriek tomu historicko-kultúrna situácia jeho doby a prostredia musela vplývať na jeho rozhodnutia a jeho snahy. Nieкто definoval Pavla ako „muža troch kultúr“, pričom mal na mysli jeho židovskú materskú základňu, znalosť gréckeho jazyka a jeho výsadu rímskeho občianstva (civis Romanus), ako o tom svedčí aj jeho meno latinského pôvodu.

Osobitne treba spomenúť stoickú filozofiu, ktorá v Pavlových časoch prevládala a mala - hoci len okrajový - vplyv aj na kresťanstvo. V tejto súvislosti sa žiada spomenúť niektoré mená stoických filozofov, ako boli zakladatelia Zenón a Kleantes, a ďalej tých, ktorí boli Pavlovi časovo najbližší, ako Seneca, Musonius a Epiktetos. U nich nachádzame najvyššie hodnoty humanizmu a múdrosti, ktoré boli prirodzene prijaté kresťanstvom. Ako výstižne píše istý znalec tejto oblasti: „Stoa... ohlasovala nový ideál, ktorý síce ukladal človeku povinnosti voči jeho blíznym, ale zároveň ho oslobodzoval od všetkých fyzických a národnostných zväzkov a robil z neho čisto duchovné bytie“ (M. Pohlenz: La Stoa, I, Firenze, s. 565 n.). Spomeňme napríklad náuku o kozme chápanom ako jeden veľký harmonický organizmus a z toho vyplývajúce učenie o rovnosti medzi všetkými ľuďmi bez ohľadu na sociálne rozdiely, či aspoň principiálne zrovnoprávnenie muža a ženy a tiež ideál striedmosti, umiernenosti a sebaovládania, ktorý sa snažil vyhnúť akýmkoľvek krajnostiam. Keď Pavol píše Filipanom: „Myslite na všetko, čo je pravdivé, čo je cudné, čo je spravodlivé, čo je mravne čisté, čo je milé a čo má dobrú povest', čo je čnostné a chválitebné!“ (Flp 4, 8), vlastne len obnovuje jasne humanistickú koncepciu, vlastnú tejto filozofickej múdrosti.

Doba sv. Pavla bola poznačená práve krízou tradičného náboženstva, prinajmenšom pokiaľ išlo o jeho mytologický a tiež občiansky aspekt. Potom ako Lukrécus o storočie skôr polemicky konštatoval, že „náboženstvo viedlo k mnohým zločinom“ (O podstate sveta, 1, 101), taký filozof ako Seneca prekročil každý vonkajší ritualizmus a učil, že „Boh je blízko teba, je s tebou a v tebe“ (Lettere a Lucilio, 41, 1).

Podobne keď sa Pavol obracia na poslucháčov spomedzi epikurejských a stoických filozofov v aténskom Areopágu, hovorí doslova: „Boh nebýva v chrámoch zhotovených rukou... lebo v ňom žijeme, hýbeme sa a sme“ (Sk 17, 24. 28). Zaiste tým odkazuje na židovskú vieru v jedného Boha, ktorého nemožno opísať antropomorfnými termínmi. Nadväzuje však aj na dávny náboženský prúd, ktorý bol jeho poslucháčom dobre známy. Navyše si musíme uvedomiť skutočnosť, že mnohé pohanské kulty nepoužívali oficiálne chrámy v meste, ale prebiehali na súkromných miestach, čo uľahčovalo iniciáciu adeptov. Preto nebolo prekvapujúce, že aj kresťanské stretnutia (eklesíai), ako o tom svedčia predovšetkým Pavlove listy, sa konali v súkromných domoch. Vtedy napokon ešte neexistovali nijaké verejné budovy. Preto sa zhromaždenia kresťanov museli súčasníkom javiť iba ako určitý variant tejto ich najintímnejšej náboženskej praxe.

Predsa však rozdielov medzi pohanskými kultmi a kresťanským kultom nie je málo a týkajú sa tak vedomia vlastnej identity účastníkov, ako aj spoločnej účasti mužov a žien, slávenia „Pánovej večere“ a čítania Písma.

Na záver tohto stručného prehľadu o kultúrnom prostredí prvého storočia kresťanskej éry sa zdá jasné, že nie je možné sv. Pavla náležite pochopiť inak, ako na dobovom, tak židovskom, ako aj pohanskom pozadí. Jeho postava tak nadobúda dejinnú a myšlienkovú závažnosť, pričom sa vo vzťahu k tomu prostrediu zároveň odhaľuje to, čo má s ním spoločné a čo je originálne. To však analogicky platí aj pre kresťanstvo všeobecne, ktorého paradigmu predstavuje predovšetkým osoba apoštola Pavla, lebo od neho sa máme všetci stále čo učiť. A to je aj cieľ Roka sv. Pavla: učiť sa od sv. Pavla, učiť sa veriť, osvojiť si Krista a nakoniec učiť sa ceste správneho života.

Preložila Mária Spišiaková

Zdroj: www.tkkbs.sk